Türk Medeniyeti Tarihi

Birinci Kısım
İslâmiyetten Evvel Türk Medeniyeti

Ziya Gökalp

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Neşriyatından

1341 [1925]

Hazırlayan
Dr. Ali Duymaz

ÖTÜKEN

İçindekiler

Sunuş 9
Önsöz 13
Mukaddime 17

Başlangıç

1. Medeniyet Neler Değildir? 19
2. Türk Harsı (Kültürü) ve Türk Medeniyeti 22
3. Göçebelik ve Türk Töresi 25
4. Medeniyet ve Irk 37

Birinci Kitap

1. İslâmiyetten Evvel Türk Dini 43
2. Türk Medeniyetindeki İçtimaî Tasnifler 47
3. Türk Dininin Tekâmülü (Gelişimi) 49
4. Dörtlü Timsallerin (Simgelerin) Türk Dinindeki Rolü 52
5. Türkçede Mananın Mukabili (Karşılığı) 54
6. Yer-Sular Nedir? 56
7. İlin Mahiyeti ve Rolü 57
8. Türk Totemizmi 58
9. Türk Takvimi 62
10. Hiyung-Nuların ve Oğuzların Dinî Sistemi 64
11. Oğuz Teşkilatının Çin'deki Şekli 67
12. Oğuz Dinindeki İçtimaî Timsaller 70
13. Yakutların Dinî Sistemi 73
14. Altay Türklerinin Dinî Sistemi 78
15. Yukarıki ve Aşağıki Tabakalar 81
16. Aşağıki Sema 90
17. Ervâh (Ruhlar) Âlemi 93
18. Menkıbeler 98
19. Aşk Üstureleri (Mitleri) 118
20. Tsinler'de Dinî İbadetler ve Sihrî Ayinler 120
21. Toyonizm ve Şamanizm 124

İkinci Kitap
Türk Muakelesi

I. Eski Türklerde Mantık 137
1. Dörtlü ve Beşli Tasnif 138
2. İkili Tasnif 147
3. Sekizli ve Altılı Tasnif 151
4. Dokuzlu Ve Sekizli Tasnif 158
5. On Yedili Tasnif 159
6. Gayri Müsavi (Eşit Olmayan) İkili Tasnif 160
7. Üçlü Tasnif 162
II. Eski Türklerde İlim 164
III. Eski Türklerde Felsefe 168

Üçüncü Kitap
İslamiyetten Evvel Türk Devleti

Birinci Mebhas (Bölüm)

I. İl 175
1. İl Nedir? 175
2. İl Dahilindeki Taksimat 176
3. Aşiret (Öz) 178
4. İllerin İnhilalinden (Çöküşünden) Doğan Aşiretler 179
5. Aşiret Hukuku Ve Ahlakı 183
6. Yer-Sular Ve Çıvılar 185
7. Sulha Davet 188
8. Küçük İl 193
9. Orta İl 198
10. Büyük İl 204
11. En Büyük İl 208
12. İllerin Hususiyetleri 208
13. Demokrasiden Aristokrasiye 209
14. Şölen Ve Potlaç 211
15. Yağma Şöleni Ve Potlaç 212
16. Yağmasız Şölenler Ve Yaşayış 214
17. Tudunluk 215
18. Yabguluk 218
19. Hakanlık 219
20. Hakanlık Teşkilatı 223
21. Hazar (Huzar) Hakanlığının Devletçe Hususiyetleri 226
22. İlhanlık 228
23. İlhanlık Teşkilatı 232

24. En Eski Türk Devleti 233
25. Kunlar 238
26. Türklerin İlk Kahramanı 242
27. İlk İlhanlık 253
28. Maşerî Totemler Ve Cinsî Totemler 262
29. Kut Ve Altın Işık 265
30. Totem Ve Potlaç 267
31. Toy Ve Yağma Toyu 269
32. Totemlerin Siretlere Tesiri 273
33. Eski Türklerde Ad Nasıl Alınırdı? Boğaç Nasıl Ad Aldı? 274
34. Bazı Istılahlar 279

Dördüncü Kitap
Türk Ailesi

I. İslâmiyet'ten Evvel Türk Ailesi 285
1. Boy 285
2. Sop 289
3. Büyük Aileler 295
4. Pederî Aile 298
5. İzdivacî Aile 300
6. Türk Ailesinin Bünyesi 307
7. Düğün Âdetleri 310
8. İptidaî Cemiyetlerde Tesettür İptidaî Cemiyetlerde İkilik: Kadınla Erkeğin Ayrılması. 317
9. Pederşahî Ailelerde Tesettür 323
10. Türk Ailesinin Tekâmülü 328
11. Eski Türklerde Nikâh 329

Beşinci Kitap
İslamiyetten Evvel Türk İktisadı

I. Eski Türklerde İstihsal Yolları 333
"Göç" Nidası ve Muhaceretler: 334
1. Eski Türklerde Avcılık 334
2. Sürü Sahibi Türkler 338
3. Çiftçilik 340
4. Sanayi 341

II. İstihsalin (Üretimin) Dört Derecesi 345
1. Avcılık 364
2. Sürü Sahipliği 366
3. Çiftçilik 366
4. Sanayi 367
5. Ailevî, Siyasî, İhvanî ve Meslekî Teşkilatların İktisadî Rolü 369
6. Arkadaşlık Teşkilatı 374
7. Devletin İktisatta Rolü 376
8. Devletin İktisadî Velayeti 378
9. Millî İktisat 380

Kavramlar ve İsimler Sözlüğü 387

Sunuş

Geçen yüzyılın başlarında başlayan ve imparatorluğun yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden yıllarda etki derecesi en yüksek fikir ve bilim adamlarının başında hiç şüphe yok ki Ziya Gökalp gelmektedir. *"Bedenimin babası Ali Rıza Efendi, hislerimin Namık Kemal, fikirlerimin Ziya Gökalp'tır"* diyen Mustafa Kemal, aslında bir bakıma bu gerçeği ifade etmektedir. Ziya Gökalp, büyük bir fikir adamıdır. Ama aynı zamanda çağının bütün modern ve pozitif bilgilerini bilimsel bir disiplinle okuyup irdeleyen ve Türk toplumuna uyarlayan öncü bir bilim adamıdır. Sosyolojinin kurucusudur, kültür ve medeniyet tarihi biliminin öncülerindendir, Fuat Köprülü'yle beraber halk biliminin bilim olmasını sağlayan ilk isimlerdendir. Gökalp, çöküş ve kurtuluş döneminde ortaya çıkan siyasî lider Mustafa Kemal'in uygulayıcılığının arkasındaki fikrî ve teorik güçlerin en etkilisidir. Belki günümüzde Gökalp'a ihtiyaç duyulmasının sebeplerinden birisi de yeni yüzyılın başlarında toplumun aynı sancıları ve felaketleri yaşamama arzusu olmalıdır. Aslında bizi Gökalp'ın yeniden okunması, anlaşılması ve değerlendirilmesinin, dolayısıyla eserlerinin yeniden yayına hazırlamasının gerektiğine iten düşünce de budur.

23 Mart 1876'da Diyarbakır'da dünyaya gelen Ziya Gökalp, çalkantılı bir eğitim hayatının ardından bir yandan araştırmalar yapıp sosyoloji dersleri vermeye çalışırken, diğer yandan siyasetle de irtibat halinde olmuştur. Yaptığı araştırmalar ve yayımladığı

eserler, onu üniversiteye çekerken siyasetle olan ilişkileri nedeniyle hapishane ve sürgün yılları da yaşamak zorunda kalmıştır. Diyarbakır'da otuz üç sayı çıkan *Küçük Mecmua*'nın hemen her sayısında araştırma yazılarını ve şiirlerini yayımlayan Ziya Gökalp, diğer yandan *Türk Yurdu, Halka Doğru, Türk Sözü, İslâm Mecmuası, İçtimâiyyat Mecmuası, Millî Tetebbûlar Mecmuası, Yeni Mecmua* gibi çeşitli dergilerde de yazılar yazmaya devam etmiştir. Atatürk'ün de isteğiyle *Hâkimiyet-i Milliye* Gazetesi'nde yazılar yazmış, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında ve kültür politikalarının geliştirilmesinde siyasî kadrolara önemli katkılar yapmıştır. Türkiye'de Türklük, İslamlık ve Batılılaşma gibi kavramları "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" adlı kitabıyla tartışmaya açmış; Türkçülüğün tarihi, hars, medeniyet, millî vicdan, millî tesanüt kavramlarının izahını ve dilde, dinde, ahlakta, hukukta, felsefede, siyasette Türkçülüğü "Türkçülüğün Esasları" başlıklı çalışmasında anlatmıştır. Ölümünden sonra basılabilen "Türk Medeniyeti Tarihi" adlı kitabı ise Türklerin dini, bilimi, felsefesi, devlet ve aile yapısı üzerine hazırlanmış ciddi bir çalışmasıdır.

Gökalp 24 Ekim 1924 tarihinde vefat etmiştir. 2014 yılı vefatının 90. yılıdır. Asırlık döngü ve kırılmalara uğramadan önce geçmişin tecrübelerini birinci elden eserlerden okumak -her ne kadar okuyup hafızamızı canlı tutan bir toplum olmasak da- her halde yeni sıkıntılara karşı tedbir geliştirmeye yardımcı olacaktır.

Bu çerçevede Doç. Dr. Mustafa Özsarı, Doç. Dr. Salim Çonoğlu ve Dr. Halil İbrahim Şahin'le birlikte Gökalp'ın eserlerinin yeniden basımını bir proje olarak Ötüken Neşriyat'a götürdüğümüzde Nurhan Alpay Bey'in sıcak ve samimi ilgisiyle karşılaşmamız, eserlerin hazırlanmasında bize yol yordam göstermesi, düşüncelerimizde yalnız olmadığımızı göstermiş ve bizi teşvik edici olmuştur. Ötüken Neşriyat'ın gayretli editörü Kadir Yılmaz Bey de kitapların takibi konusunda ısrarıyla bu çalışmaların gün ışığına çıkmasında faydalı olmuştur. İlk etapta Gökalp'ın en temel dört eserini, yani *Türkçülüğün Esasları, Türk Medeniyet*

Tarihi, Türk Töresi ve *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*'ı yayına hazırlamaya başladık. Gökalp'ın eserlerini yayımlayan Kültür Bakanlığı'nın kitaplarının bugün artık baskısı tükenmiştir. Gökalp'ı yeniden yayımlayan birçok yayınevi ise sadeleştirilmiş metinler neşretmektedir. Oysa bugün Gökalp'ın eserlerinin ilk baskıları da dâhil olmak üzere eski yazı metinlere daha rahat ve kolay ulaşabiliyoruz, internet ortamı önümüze son derece geniş bir bilgi ve kaynak birikimi seriyor. Bu yüzden özgün baskılardan yeniden okuyarak ve Nurhan Alpay Bey'in, İsmail Gaspıralı serisinde uyguladıkları yöntemi tavsiye etmesiyle, metinlerin bütünlüğünü bozmadan parantez içi açıklamalarla Gökalp'ı hem aslından okuma hem de küçük desteklerle anlama esaslı bir yöntem uygulamaya çalıştık. Daha geniş açıklama ve ayrıntı gerektiren durumlarda kullanılmak üzere her eserin sonuna birer "Kavramlar ve İsimler Sözlüğü" eklemeyi de amaca uygun gördük. Çünkü Gökalp'ı okumak sadece kelimelerin karşılıklarını bulmak ve bilmekle mümkün değildir, onun bilimsel terminolojisini ve özellikle eserlerinde çok sık kullandığı Batı ve Doğu'nun temel eser ve isimlerini tanımak da gerekecektir

Özellikle günümüzde yüzeysel, popüler ve politik bilgi kaynakları karşısında savunmasızca bilgi kirliliğine maruz kalmaları ve dolayısıyla millî kültür ve medeniyet tarihi konularında kimlik buhranı yaşamaları muhtemel ve mümkün olan gençlerin Gökalp okuması elzemdir. Aslında yaklaşık yüz yıl öncesinden, günümüz gençlerine, meraklılara, bilim ve düşünce dünyasından araştırmacılara, kısacası geniş bir okuyucu kitlesine Gökalp, Gökalp'ın eserleri "değişen bir şey yok" demek istiyor. Okuyucuyu Gökalp'la baş başa bırakıp Gökalp'ın bütün eserlerinin yeniden yayımlanmasının Ötüken Neşriyat'a pek yakıştığını vurgulamak istiyoruz.

Prof. Dr. Ali Duymaz
Ziya Gökalp Bütün Eserleri
Yayına Hazırlama Kurulu Adına

Önsöz

Ziya Gökalp'ın düşünce adamlığının yanı sıra bilim adamlığı vasfının da ortaya çıktığı eserlerin başında *Türk Medeniyet Tarihi* gelmektedir. Bu eser, hazırlanış biçimi, terminolojisi ve yöntemiyle bilimsel bir eserdir. Üstelik bazı bilgiler ve veriler yenilenmiş ve güncellenmiş olsa da değerlendirmeler ve yorumlamalarıyla bugüne kadar aşılamamış, ışık tutucu ve öncü bir eser özelliğini hiç kaybetmemiştir.

Ziya Gökalp, Türk medeniyeti tarihini üç dönem olarak tasnif etmektedir. Nasıl Fuat Köprülü, Türk edebiyat tarihini üç dönem olarak tasnif etmişse, Gökalp da Türk medeniyetini Türk kavminin ortaya çıkışından İslamiyet'in kabulüne kadar geçen dönem, İslâmiyet'in kabulünden sonraki dönem ve Batı medeniyetinin kabul edilişinden itibaren gelişen yeni dönem olmak üzere üç başlık altında değerlendirmektedir.

Gökalp, bu tasnifine bağlı olarak Türk medeniyet tarihini bir bütün olarak yazmayı planlamış ve ilk kitap olarak "İslâmiyet'ten Evvel Türk Medeniyeti"ni yazmaya koyulmuştur. Bu sebeple olsa gerek kitabının alt başlığında "Birinci Kısım İslâmiyet'ten Evvel Türk Medeniyeti" ibaresi dikkati çekmektedir. Gökalp'ın Türk Medeniyet Tarihi adlı eserini iki cilt olarak yazmayı öngördüğünü, "İslâmiyet'ten Sonra Türk Medeniyeti"ni yazmayı tasarladığını da bilmekteyiz. Ancak yayımlanmış olarak elimizde sadece ilk kitap vardır, diğeri tasarı halinde kalmıştır. İkinci cildi kaleme almaya ömrü vefa etseydi kitabın ikinci cildi veya Gökalp'ın ifadesiyle

ikinci kısmı "İslâmiyet'ten Sonra Türk Medeniyeti" alt başlığını taşıyacaktı ve elbette çok değerli bilgiler içerecekti. Ne var ki Ziya Gökalp, büyük önem verdiği ve bitirmek istediği eserini tamamlayamadan vefat etmiştir.

Türk Medeniyeti Tarihi adlı eser, Başlangıç kısmında verilen bir takım teorik bilgilerden sonra beş kitaptan oluşmaktadır: İslâmiyet'ten Evvel Türk Dini, Türk Muakelesi (Mantığı), İslâmiyet'ten Evvel Türk Devleti, İslâmiyet'ten Evvel Türk Ailesi ve İslâmiyet'ten Evvel Türk İktisadı. Durkheim başta olmak üzere devrin özellikle Fransız sosyolog, etnolog ve antropologlarının eserlerinden hem bilgi hem de yöntem olarak istifade eden Gökalp, o günlerde çok yeni bir bilim dalı olan Türkoloji'nin Orhun Abideleri, Dede Korkut Kitabı, Divanü Lûgati't-Türk, Şecere-i Terâkime, Tarih-i Cihan-Güşâ, Camiü't-Tevârih, Oğuznâmeler gibi temel kaynaklarını da büyük bir vukufiyetle incelemiş ve sonuçlar çıkarmıştır. Bir örnek vermek gerekirse bugün dahi masal muamelesi görmekten kurtulamayan Dede Korkut Kitabı'nın Türkiye'de ilk neşri 1916 tarihini taşımaktadır ve Gökalp, bu eseri medeniyet tarihi ve mitolojik mahiyette bir eser algılamış ve çok değerli sonuçlara ulaşmıştır. Eserin etki gücü hakkında bir fikir vermesi açısından söylemek gerekirse bugün kültür ve medeniyet tarihi araştırmacılarının, halk bilimcilerin, sosyologların kullandığı terminolojinin büyük oranda Gökalp terminolojisi olduğunu belirtmek yeterlidir sanıyorum. Bugün Türk kültür ve medeniyet tarihiyle ilgili çalışacak her araştırmacının ilk başvuru kitabı herhalde Türk Medeniyet Tarihi olmalıdır. Bugün, her ne kadar temel eserleri okuma zahmetine katlanamayan *kerameti kendinden menkul bilen* sığ bir bilim ve fikir anlayışı hâkim olsa da *altın yere düşmekle sakıt olmaz.*

Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün, *Türk Medeniyet Tarihî*'ni okuduğunu, bazı yerlerini işaretleyip notlar aldığını bilmekteyiz.

Türkçülüğün Esasları'nı yayımladığı 1923 yılında Diyarbakır'dan milletvekili seçilen Ziya Gökalp, bir yandan *Yeni Türkiye* dergisini çıkarmakta, öte yandan Anayasa hazırlığı başta olmak üzere siyasî faaliyetlere katılmaktadır. 1924 yılı başlarında hastalanan Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi'ni tamamlamak için büyük gayret sarf etmiştir. Tedavisi için İstanbul'a gitmesi de ancak kitabın basımını üstlenen Maarif Vekâleti'nden yani Mili Eğitim Bakanlığı'ndan aldığı avansla mümkün olabilmiştir. Bu arada *Türk Medeniyet Tarihi* adlı eserin "liselerin ikinci devresine mahsus" bir ders kitabı olduğunu da hatırlatalım. Gökalp; dostu Yahya Kemal'in telkin ve ikna çabaları sonucunda Büyükada'ya taşınmış, burada Ahmet Ağaoğlu, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Celal Sahir Erozan, Necmettin Sadık Sadak, Fuat Köprülü gibi aydınlarla toplantılar yapmıştır. Büyükada'da yaşadığı günlerde de *Türk Medeniyet Tarihi*'nin tashih işleriyle meşgul olan Gökalp, 25 Ekim 1924 tarihinde vefat etmiştir.

Gökalp'ın ölümünden birkaç gün önce hastalığını öğrenen Mustafa Kemal Atatürk, hemen bir telgraf göndererek kendisini tedavi için Avrupa'ya göndermeyi teklif eden ve tedavi giderlerini üstleneceğini beyan eden bir telgraf yazdırmıştır. Ancak Ziya Gökalp, son sözleri olduğu için vasiyet sayılan cevabi telgrafında *"Gazi Paşa ve Lâtife Hanıma ithafen yazdığım Türk Medeniyeti Tarihi eserimi bastıramadan ölüyorum"* demiştir.

Kaynaklar *Türk Medeniyet Tarihi* kitabının ilk baskısı olarak çoğunlukla 1926 tarihini vermekle beraber 1924 ve 1925 tarihlerini de vermektedir. Kitabın bizim esas aldığımız baskısında tarih olarak Rumî 1341 yılı kayıtlıdır. Bu tarih de Milâdî olarak 1925 yılını işaret etmektedir. Gerçi kitabın 1928 yılında da eski harflerle baskısı yapılmıştır.

Türk Medeniyeti Tarihi adlı eserin ilk ve eski harfli baskılarından sonra gerek özgün metin olarak gerekse sadeleştirme şeklinde değişik baskıları yapılmıştır. Ancak yayına

hazırladığımız bu eser hem kitabın özgün şeklini vermek hem de kısa açıklama ve ayrıntılı sözlük kısmıyla kullanım bakımından daha pratik olacaktır diye düşünüyoruz.

Eserin aslına sadık kalarak ve anlamının bugün için bilinemeyeceğini düşündüğümüz sözlerin parantez içi karşılıklarını vererek ve ayrıntılı açıklama gerektiren kavram ve isimleri de eserin sonuna sözlük şeklinde ekleyerek yayına hazırladığımız bu eserin okuyucuya faydalı olmasını diliyorum. Eserin yayınını üstlenen Ötüken Neşriyat'a, değerli yayıncı Nurhan Alpay'a ve editör Kadir Yılmaz'a teşekkür ediyorum.

Ağustos 2014, Balıkesir **Dr. Ali DUYMAZ**

Mukaddime

Medeniyet, medenilik ve mütemeddinlik. Türk medeniyet devrelerinin taksimi. Hars ve medeniyet. Hars devrelerinin taksimi. İçtimaî bünyeviyyat. Göçebelik ve Türk töresi. İçtimaî hayattaki tebeddüller. Leon Kahun'un hataları. Steinmetz'in tasnifi. Cengiz Han'ın hükümeti, bir ilhanlık değil, bir sultanlıktır. Coğrafî muhitin içtimaî enmuzeçlere tesiri: Irmakların, dağların, vahaların, çitlerin, kum denizine tesirleri. Tudunlar, yabgular, hakanlar, ilhanlar nasıl vücuda gelir. Medeniyet ve ırk. Türklerin aslı ve menşei.

Başlangıç

1. Medeniyet Neler Değildir?

Medeniyet ve Medenilik. - Bazılarına göre medeniyet, medenilik ve mütemeddinlik (medenileşmişlik) demektir. Etnografya taharrileri (araştırmaları), bedevilerde, hatta vahşilerde, kendilerine mahsus bir medeniyet olduğunu meydana koydu. Mütemeddinlik ve medenilik ise tekâmül etmiş (gelişmiş) milletlere mahsustur. O halde bu kelimelerin manalarını birbirinden ayırmak lazım gelir.

Istılahlar (Terimler):

1) Medeniyet	- La civilisation
2) Medenilik	- La civilité
3) Mütemeddin (Medenileşmiş)	- Civilisé
4) Medeni	- Civil

Medeniyet Bir Değildir. - Bütün insanlar, aynı medeniyete mensup değillerdir: Medeniyet, bir değil, mutedaddittir (birçoktur).

Hangi zamanda ve mekânda yaşarlarsa yaşasınlar, birbirine komşu oldukları için, aynı müesseselere (kurumlara) malik (sahip) olan cemiyetlerin (toplulukların) mecmuuna (toplamına) *medeniyet zümresi* denilir. *Medeniyet, bu cemiyetler arasındaki müşterek müesseselerin mecmuudur.*

Medeniyet zümreleri de, siyasî ve dinî cemiyetler (topluluklar) gibi, tayini (belirlenmesi) ilmen kabil (mümkün) hudutlarla (sınırlarla) birbirinden ayrılmışlardır. Medeniyet zümrelerinin de, milletler gibi, hususi tarihleri vardır. Bir medeniyet zümresi, muayyen (belirli) bir mekân ve zaman içinde, doğar, yaşar ve ölür.

Meşhur Medeniyetler. - Avustralya adaları Totemizm dinine müstenit (dayalı) bir medeniyet dairesidir. Şimalî (kuzey) Amerika'nın şark (doğu) cihetindeki (yönündeki) Hintliler de[1], daha mütekâmil (gelişmiş) bir Totemizm'e istinat eden (dayanan), başka bir medeniyet dairesidir. Şimalî Amerika'nın garp (batı) tarafında oturan Temlinigitler, Haydalar ve Kwakiutl'larda[2] tâbileriyle (bağlı olanlarla) beraber totemlerin *potlaç* müessesi (kurumu) vasıtasıyla "ferdile"[3] şubesine istinat eden, ayrı bir medeniyet dairesi teşkil etmişlerdir.

Kurûn-ı ulâda (ilkçağda) bir Mısır medeniyeti dairesi, bir Elcezire (Mezopotamya) medeniyeti dairesi ve bunlardan Fenikeliler vasıtasıyla, birçok müesseseler iktibas etmiş (almış) olan bir *Akdeniz* medeniyet dairesi vardı.

Kurûn-ı vustâda (ortaçağda) da Avrupa'da bir Hıristiyan medeniyet dairesi, Asya'da ve Afrika-yı Şimâlî'de (Kuzey

---

[1] Hintliler: Amerika yerlileri ve özellikle Kızılderililer için *Indian* (Hintli) sözü kullanılmaktadır. Bu sözün kullanımının sebebinin Amerika'yı keşfeden Kristof Kolomb'un Amerika'nın doğu kıyılarına geldiğinde burasını Hindistan sanmasından kaynaklandığı bilinmektedir.

[2] İsimleri, Gökalp'ın eserinin aslında *Temlinigit*, *Hayda* ve *Kivakiyutullar* şeklinde okunabilen *Tlingit*, *Haida* ve *Kwakiutllar*, Alaska ve Kanada'da yaşayan Kızılderili kabileleridir. Büyük oranda nüfusları erimiş ve anadillerini kaybetmiş olan bu topluluklar, XVIII. yüzyılda karşılaştıkları Avrupalılar tarafından salgın hastalıklarla kırıma uğratılmışlardır. Sibirya Türk halkları ile kültür ve dil yakınlıkları mevcut olan bu yerli halklar arasında totem direği ve potlaç gibi kültürel unsurlar öne çıkmaktadır.

[3] Bu söz, eksik veya hatalı yazılmış olmalıdır. Ancak anlam olarak "ferdileşme" biçimde değerlendirilebilir.

Afrika'da) bir İslam medeniyet dairesi teşekkül etti (oluştu). Rönesans ve reformdan sonra da, Avrupa'da *laik* bir medeniyet vücuda geldi. İşte, bütün bu içtimaî (toplumsal) daireler, birer medeniyet zümresinin, birer medeniyet camiasının daireleridir. Bunların hepsine *medeniyet zümresi* namı verilir.

Bir cemiyet (toplum), medeniyet dairesini değiştirebilir. Mesela, Türk kavmi iki kere medeniyet dairesini değiştirdi: İslâmiyet'i kabulden evvel, *Aksâ-yı Şark Medeniyeti* (Uzak Doğu Medeniyeti) dairesine mensuptu. İslam olduktan sonra, *Şark Medeniyeti* dairesine girdi. Geçen asırdan beri de üçüncü bir daireye, *Garp* (Batı) *Medeniyetine*, yani laik bir medeniyet dairesine girmeye çalışıyoruz.

Türk Medeniyeti Tarihinin Devirleri. - Türk milleti, bu üç medeniyetin her birinde ayrı bir hayat yaşamıştır. Bu sebeple, *Türk medeniyeti tarihi* üç devre ayrılır:

1) Eski devir; Türk kavminin zuhûrundan (ortaya çıkışından) itibaren Türklerin İslam dinine girmesi zamanına kadar.

2) Orta devir; İslam dinine girmesinden, Garp medeniyetini kabul zamanına kadar.

3) Yeni devir; Garp medeniyetini kabulden bugüne kadar.

2. *Türk Harsı (Kültürü) ve Türk Medeniyeti*

Medeniyet ve hars. - Bir medeniyet, müteaddit (birçok) milletlerin müşterek malıdır. Çünkü her medeniyeti, sahipleri olan müteaddit milletler, müşterek bir hayat yaşayarak, vücuda getirmişlerdir. Bu sebeple, her medeniyet, mutlaka, beynelmileldir (uluslararasıdır). Fakat bir medeniyetin, her millette aldığı hususî şekilleri vardır ki, bunlara hars adı verilir.

Medeniyetle harsın farkları. -

1) Medeniyet beynelmilel olduğu halde, hars millîdir.

2) Medeniyet bir milletten başka bir millete geçebilir, fakat hars geçemez.

3) Bir millet, medeniyetini değiştirebilir, fakat harsını değiştiremez.

4) Medeniyet, usul (yöntem) ve akıl vasıtalarıyla yapılır. Hars, ilham ve hads (sezgi) vasıtalarıyla yapılır.

5) Medeniyet, iktisadî, dinî, hukukî, ahlâkî ilh. (vs.) fikirlerin mecmuudur (toplamıdır).

6) Hars, dinî, ahlâkî, bedii (estetik) duyguların mecmuudur.

7) Türklerde, bir cemiyetin içtimaî (sosyal) bünyesi birdenbire yükselebilir. Bir kavmin içtimaî bünyesi, az zamanda, aşiret bünyesinden il bünyesine, küçük ilden orta ile, orta ilden büyük ile, büyük ilden de en büyük ile kadar çıkabilir.

8) Bir kavmin siyasî bünyesi de tudunluktan yabguluğa, yabguluktan hakanlığa, hakanlıktan ilhanlığa yükselebilirdi.

9) Medeniyetini değiştiren bir millette hars da değişirdi. Fakat bu değişme, sun'î (yapay) bir sûrette olmazdı. Tabiî bir tekâmülle (gelişmeyle) kendi kendini bir anda en yukarıya kadar aşarak çıkardı, kendi kendine husûle (meydana) gelirdi.

10) İktisadî silsile-i merâtibi de (basamakları da) birer birer geçerdi.

1) Avcılar
2) Sürü sahipleri
3) Tarancılar (Ekinciler, Çiftçiler)
4) Sartlar (Tüccarlar)
5) Sanatkârlar.

Göktürklerle Oğuzların ataları demirci idiler. Demirciye Moğollar *darhan* derlerdi. Dokuz atası demirci olan adam şaman olurdu. Şamanların büyüklerine *tarhan* adı verilirdi. Bundan anlaşılır ki demircilik eski Türklerce sanatların en muhteremiydi.

Medeniyeti Tetkikteki Nisbî (Göreli) **Kolaylık**. – Harsı (kültürü) teşkil eden duygular, derûnî (içten) ve samimî oldukları için, görülmeleri ve tetkik edilmeleri (incelenmeleri) pek güçtür. Medeniyetse, hariçte, tebellür etmiş (belirginleşmiş) mefhumlardan (kavramlardan), kaidelerden (kurallardan), hülasa bir sürü müesseselerden mürekkep olduğu (oluştuğu) ve bu müesseseler harici bir gözle şey'î (objektif, nesnel) bir surette tetkik olunabildikleri için, harsa nispetle daha kolay tetkik olunabilirler.

Bundan dolayıdır ki, bir milletin harsına dair bir tarih kolayca yazılamaz. Fakat bir medeniyet hakkında tarih yazılabilir. Bir milletin geçirmiş olduğu medeniyetler tetkik olunurken, bu beynelmilel (uluslararası) hayatlar içinde her

millette, milli harsın nasıl inkişaf ettiği (geliştiği) ve nasıl istikametler aldığı sezilebilir; mesela;

1) İslâmiyet'ten evvelki Türk harsı; "Aksâ-yı Şark Medeniyetinde (Uzakdoğu Medeniyetinde) yaşayan bir Türk harsı" idi.

2) İslâmiyet'le beraber devam eden Türk harsına, "İslâm medeniyetindeki Türk harsı" dendi.

3) Tanzimat'la başlayan Türk harsına da "Garp Medeniyetindeki Türk harsı" deniliyor.

Binaenaleyh (bu yüzden), Türk medeniyeti tarihinin kurûn-ı ulâsında (ilk çağında) bunlardan birincisini, kurûn-ı vustâsında (orta çağında) ikincisini, kurûn-ı cedidesinde (yeni çağında) üçüncüsünü göreceğiz.

Bu kitap, iki kısma taksim edildi (ayrıldı). Aksâ-yı Şark Medeniyeti (Uzak Doğu Medeniyeti) ehemmiyetine mebni (öneminden dolayı) birinci kısmı işgal etti. Şark ve Garp medeniyetlerinin her ikisini bir tek kısım addetmek (saymak) kâfi geldi. Muhteviyatı (içeriği) vâsi (geniş) olduğundan, bu eser, mufassal (ayrıntılı) bir kitap halini aldı. Talebemiz için büyük olduğundan, bu eserin bir de küçüğünü vücuda getirmek lüzumu hâsıl oldu.